

ANKARA UNIVERSITY
PRESS

ANADOLU ANATOLIA
JOURNAL OF THE ARCHAEOLOGY DEPARTMENT

Anadolu Anatolia 50, 2024, 269-274

Haberler
News

TEOS'TAN TAŞA YAZILMIŞ BİR ANAKREON ŞİİRİ HAKKINDA

Mustafa **ADAK***
Christian **MAREK****
Andrej **PETROVIC*****

Anakreon şüphesiz Teos kentinin en tanınmış şahsiyetidir¹. MÖ 570 civarında doğan şair hayatının ilk yarısını memleketinde geçirmiş ve burada sanatını geliştirmiştir. Memleketi Teos Arkaik Dönem'de Yakın Doğu ve Karadeniz bölgeleriyle geniş bir ticaret ağı oluşturmuş ve belli bir refah seviyesine ulaşmıştır. İhraç edilen ürünler arasında zeytinyağı ve şarap dışında boyalı seramik kaplar yer almaktaydı. Çeşitlilik gösteren bu kaplardan sempozyum kültürünün yaygınlaşmasından dolayı özellikle içki kâselerine büyük rağbet vardı². Şarap ve bereket tanrısı Dionysos'u kentin koruyucusu seçen Teoslular küçümsenmeyecek bir kültürel seviyeye ulaşmışlardı³. Anakreon bu zengin kültürel ortamdan çıkmıştır.

Anakreon orta yaşlarda uzun bir gezgin hayatına başlamıştır. Bazı antik yazarlar bu göçebe hayatı tetikleyen olayın Perslerin Batı Anadolu'yu işgal etmesi olduğunu öne sürmüşlerdir. Şair önce Abdera'ya yerleşmiştir. Trakya sahilinde kurulan bu İon kenti Teos'tan aldığı göç neticesinde kısa bir sürede büyümüş ve ele geçirdiği verimli topraklar ve de gümüş maden ocakları sayesinde zenginleşmiştir⁴. Anakreon o yıllarda Trak kadınlarının güzelliğini de fark etmiş ve bunu "Trak Kısağı" adında bir şiirinde ölümsüzleştirmiştir.

Anakreon'u bir sonraki aşamada Samos'ta hırslı Tiran Polykrates'in yanında saray ozanı olarak görüyoruz. Müzik sanatına ilgi duyan Polykrates ve Anakreon'un tiranın vahim ölümünden kısa bir süre önce *andreon*'da ("erkekler salonu") yemek yerken bir Pers elçisini karşıladıklarını Herodotos aktarmıştır. Polykrates'in düşüşünden sonra (yaklaşık MÖ 522), şair Atina Tiranı

* Prof. Dr. Mustafa Adak, Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, 07058 Kampüs, Antalya / TÜRKİYE.

** Prof. Dr. Christian Marek, Universität Zürich, Historisches Seminar, CH-8006 Zürich / SWITZERLAND.

*** Prof. Dr. Andrej Petrovic, University of Virginia, College and Graduate School of Arts & Sciences, Department of Classics, 22904-4788 Charlottesville, VA / USA.

1 Bkz. M. Kadioğlu (ed.), *Teos. Yazıtlar, Kültler ve Kentsel Doku* (İstanbul 2021), 46-48.

2 Seramik üretimi hakkında bkz. Kadioğlu 2021 (dn. 1), 310-315.

3 Bkz. M. Adak - P. Thonemann, *Teos and Abdera. Two Cities in Peace and War* (Oxford 2022), 75-80.

4 Adak - Thonemann 2022 (dn. 3), 80-91.

Hipparkhos’un davetiyesini kabul ederek tekrar yer değiştirmiştir. Hipparkhos MÖ 514 yılında bir aşk meselesinden Harmodios ve Aristogeiton’un suikast girişimi sonucu hayatını kaybetse de şair geleceği parlak olan bu kentte ikamet etmeye devam etmiştir. O yıllarda dostluk kurduğu Atinalılar arasında Perikles’in babası Ksanthippos ve de Platon’un anne tarafından atası olan Kritias’ın isimleri geçmektedir. Anakreon uzun bir süre Atina’da kalmış ve orada yeni gelişen tragedya türünü etkilemiştir. Kendisinin MÖ 500 civarında yazmaya başlayan Aishylos’un ilk piyeslerini izlediği aktarılır. Atinalılar Akropolis’te üstad Anakreon’un bir heykelini dikmişlerdir. MÖ 440’lı yıllara tarihlenen bu heykel, şairin arkadaşı Ksanthippos’un ve onun oğlu olan ünlü devlet adamı Perikles’in heykellerinin hemen yanında duruyordu. Şairin günümüz Ny Carlsberg Glyptotek’teki imparatorluk mermer kopyası (Fig. 1) muhtemelen bu tipe dayanmaktadır.

Anakreon hayatının son evresinde olasılıkla Teos’a geri dönmüş ve doğduğu yerde hayata veda etmiştir. Simonides’e atfedilen Hellenistik bir şiirde Anakreon’un mezarının Teos’ta olduğu belirtilmektedir (Ant. Pal. VII.25.2). Şairin ölümünün, ironik bir şekilde boğazına kaçan üzüm çekirdeği sebebiyle olduğu anlatılsa da bu aktarım pek inandırıcı değildir⁵.

Anakreon henüz yaşarken üne kavuşan bir şairdir. Atinalı ressamlar kendisini MÖ 520 yılından itibaren vazolarda sıklıkla resmetmişlerdir. Şair MÖ 510’lu yıllarda Ressam Oltos tarafından resmedilmiş kırmızı figürlü bir vazo üzerinde bir eğlence esnasında dans eden bir erkek topluluğuna ayar verirken gösterilmektedir. Ozan elinde ünlü lirini tutmaktadır (Fig. 2). Bu erken betimlemeyi, Anakreon’u bir ayyaş olarak gösteren çok sayıda vazo resmi takip etmiştir⁶.

Ölümünden sonra Anakreon’un ünü daha da artmıştır. Sonraki nesiller kendisine “İonialıların Gururu”, “Teos’un Kuğusu”, “Bakkhus’un Hizmetkârı ve Dostu”, “İlham Perilerinin Gözdesi”, “Şölenlerin Ateşlendiricisi” ya da “Kadınların Baştan Çıkarıcısı” gibi sıfatlar yakıştırmıştır. Teoslular MÖ 4. yüzyılda darp ettikleri gümüş sikkelerinde lir sembolünü, imparatorluk dönemi bronz sikkelerinde ise oturmuş ve lir çalan şairin bizzat kendisini betimlemiştir. Anakreon İonia’nın lirik şairi olarak Antik Dönem’in sonuna kadar ününü korumuştur. MS 4. yüzyılın sonlarında piskopos, filozof ve şair Kyreneli Synesios, lirik sanat dilinin başlıca lehçe grupları olan İonca, Aiolce ve Dorca’yı anlatırken İoncadan Anakreon’un adını vermeden “Teos’un Şarkısı” (Τῆς αἰοῦδᾶς) olarak bahsetmiştir.

Fig. 1: Anakreon’un Bir Heykeli (Ny Carlsberg Müzesi, Kopenhagen).

⁵ Anakreon’un hayatını anlatan tüm edebi metinler tarihi sıraya göre şurada değerlendirilmiştir: A. Müller, *Die Carmina Anacreontea und Anakreon. Ein literarisches Generationenverhältnis* (Tübingen 2010), 49-110.

⁶ S. D. Price, *Anacreontic vases reconsidered*, GRBS 31, 1990, 133-175.

Fig. 2: MÖ 520-510 yıllarına tarihlenen Kırmızı Figürlü Vazo Üzerinde Anakreon Betimlemesi (British Museum).

Anakreon lir eşliğinde şarkı şeklinde söylenen kısa şiirlerini İon lehçesinde bestelemiştir. Kullandığı dile uygun olarak tonlamalara ve vurgulamalara dayanan metrik ve ritmik yapıdaki şiirleri aşk, nefret, sarhoşluk ve eğlence temalıdır. Şairin Eros ve şarap temalı görece masum besteleri sonraki dönemlerde öne çıkmakla kalmamış, hatta taklit de edilmiştir. Teoslu şairin üslubunda Geç Hellenistik Dönem'den MS 6. yüzyıla kadar uzanan uzun zaman diliminde bestelenen 60 adet şiir "Anacreontea" adı altında günümüze kadar ulaşmış ve yakın zamana kadar beğenilmiştir⁷. Bu şiirler şarap, yakışıklı delikanlılar, Aphrodite, Eros, Üç Güzeller, Dionysos, bahar ve benzer konuları işlemektedir. Anakreon'un kendi şiirleri ise ancak paramparça halde günümüze ulaşmıştır. Bu şiirler arasında tam olan yoktur⁸.

Anakreon'un ona atfedilen eserler arasında müstehcen şiirler de bestelediğine dair izler kalmıştır⁹. Kendisinin burada Paroslu Arkhilokhos'u örnek aldığı anlaşılmaktadır. İki ozan da cinsiyetçi ve kadını küçük düşüren bir dil kullanmıştır. Rengârenk sandaletleriyle top oynayan genç kızlar, çıplak Odysseus'un önünde top oynayan Nausikaa kadar masum değildir (Od. 6.115-134). Onlar artık kır saçlı olan şairin yerine daha genç, siyah saçlı bir sevgili tercih ettiklerini söylemekten kaçınmamaktadır. Namuslu bir aile kızı olan Herotime nemfoman eğiliminden dolayı "umumi cadde" ifadesiyle bir fahişeye benzetilir, başka bir kadın ise şairin binmek istediği genç bir "Trak Kısrağı" olarak tanımlanır. Atinalı komedi yazarı Aristophanes müstehcenliği sahneye taşımadan çok önce, bu tür dizeler özellikle seçkinlerin içkili âlemlerde (*symposia*), gece şenliklerinde ve şarap tanrısı Dionysos kültü çerçevesinde eğlencelerde hayattaki yerlerini almışlardır.

Anakreon'un şarkılarında hem kadınlar hem de erkek çocukları arzulanan nesne olarak gösterilir. Ahlak ve terbiyenin, ölçülülüğün ve erdemın şakacı reddi, hatta hakaret, alay ve istihza bu şiir türünün vazgeçilmez bir parçasıydı. Bu şiirler sonraki nesilleri tedirgin etmiştir. Geç Klasik ve ardından gelen dönemlerde Anakreon, ona duyulan hayranlıkla birlikte (kısmen de olsa hayali) pedofil bir zampara ve dizginlenemez bir ayyaş olarak eleştirilmiştir. Günümüze ulaşmayan resimli temsilleri ise onu yürümekte zorlanan, giysisine hâkim olamayan ve sandaletini kaybeden bitkin yaşlı bir ayyaş olarak gösterdiği söylenir. Sonraki nesillerde biri "Çoğu insan onun yazarken ayık olduğunu ve sadece sarhoş gibi davrandığını bilmez" sözleriyle şairi savunmaya ihtiyaç duymuştur.

⁷ Metin: M. L. West (ed.), *Carmina Anacreontea* (2. baskı, Stuttgart 1993); Yorum: P. A. Rosenmeyer, *The Poetics of Imitation. Anacreon and the Anacreontic Tradition* (New York – Cambridge 1992).

⁸ Anakreon'a atfedilen şiirler kısa bir süre önce yeniden yayınlanmış ve yorumlanmıştır: H. Bernsdorff, *Anacreon of Teos. Testimonia and Fragments. Edited and Translated with Introduction and Commentary* (Oxford 2020). Bazı şiirler Türkçe'ye kazandırılmıştır: E. Gören, *Arkaik Yunan Şiiri Antolojisi* (İstanbul 2018) 266-277.

⁹ Bkz. Rosenmeyer 1992 (dn. 7).

Fig. 3: Yazıtın Hellenistik Kent Suru’nda Buluntu Yeri (Teos Kazı Arşivi).

Teos ören yerinde yürütülen kazılarda 2013 yılında güney limanına yakın Hellenistik Dönem Suru’nda yapı malzemesi olarak yeniden kullanılmış büyük, koyu renkli üzerinde yazıt olan bir mermer blok bulundu (Fig. 3). Bu bloğun üzerinde Arkaik Dönem özelliği taşıyan harflerle kazınmış uzun bir yazıt tespit edildi. Aşırı aşınma ve ağır tahribat nedeniyle bu yazıtın deşifre edilmesi oldukça zahmetli oldu (Fig. 4). RTI fotoğraf teknolojisi, ıstampaj ve yerinde yapılan sayısız inceleme sayesinde, bu mimari blok üzerinde günümüze ulaşan metni tamamen okumak ancak yakın zamanda mümkün olabildi. Ortaya çıkan sonuç şaşırtıcı, hatta heyecan vericidir: 15 mısra ile Arkaik ve Erken Klasik dönemlerden günümüze ulaşan en uzun şiiri kısa bir düzyazı metni takip etmektedir. Toplam 30 satırdan oluşan metnin antik dünyanın günümüze ulaşan epigrafik belgeler arasında içerik açısından benzeri yoktur.

Taşın üst kısmı ikinci kullanımda kesildiği için yazıtın başlangıcı kaybolmuştur. Kırığın altında yer alan ilk ifadeler vefat etmiş bir kadın için yazılmış bir mezar epigramı ile karşılaştığımıza işaret etmektedir. Ancak, sonraki mısralarda binlerce mezar yazıtından aşına olduğumuz gibi ölmüş bir insanı yas ve sevgiyle anmak yerine, ölü kişinin imajı tersine çevrilmiştir. Kadın şiirde, tanrı ve erkeklerin nefret duyacağı nemfomanyak bir sürtük olarak aşağılanır ve bu yaşam tarzı ile kendi adı olan Eunomie (“terbiyeli”) ve de mezar yazıtlarında örnek kadın tiplmesi olarak karşımıza çıkan Odysseus’un eşi Penelope ile mümkün olan en büyük tezatı oluşturur.

Bunu takip eden satırlarda anlatıcı rolünü üstlenen kişi kendini kadının aldatılmış kocası ya da sevgilisi olarak tanıtır. Dahası anlatıcı, yine şaşırtıcı bir şekilde kendini kadının zinasını bir

erkek için ilham verici ve kışkırtıcı olarak anlatmak isteyen bir şarkıcı (*melistes*) olarak sunar: Fahişe olarak seslendiği kadının – bir limandan başka limana yönelen bir gemiye benzetilerek – bir yataktan başka bir yatağa koştuğu ve cinsel bir çılgınlıkla, bazen iki, bazen üç gece boyunca art arda farklı erkeklerle ilişki yaşayarak bol miktarda sperm kucakladığını söyler. Müstehcenlik açısından bu ifadeyi aşan başka bir örnek Yunan edebiyatında zor bulunur.

Yazıtın sonunda düzyazı ile ifade edilen şu cümleler yazarın kimliğini belirlemek açısından oldukça önemlidir: “Ben konuştuğum sürece, hiçbir şair onu ya da bir başkasını övmesin” ve “dizeleri çıkarmasın ya da eklemesin”! Eseri korumak için tasarlanmış bu ifadeler, Anakreon’dan yaklaşık otuz yıl sonra doğmuş Megaralı şair Theognis’in ünlü, edebi *sphragis*’ini (“mühür”) hatırlatır: “Kyrnos, kurnazca bu kelimelerin üzerine yerleştirilecek bir mühür tasarladım. Böylece kimse onları fark edilmeden çalamayacak, kimse onları kötü yönde değiştiremeyecek, çünkü iyi olan orada duruyor ve böylece herkes şöyle diyecek: “Bunlar Megaralı Theognis’in sözleri.”

İçeriğini yukarda kısaca tanıttığımız bu yenice ortaya çıkan şiirin Türkçe çevirisini burada sunuyoruz:

“- - - bu anıt bu kadın için yapıldı,
Eunomie?, hoş bir yerde eşsiz bir anıt.
Sitemkâr babası tarafından küçümsenen o, geldi
iğrenç bir eve: Kaderin bana yaşattıkları ile ilgili,
payıma düşeni bir ilahiyle süsleyerek anlatmayı seçtim.
Önümde sefil bir hayat, Hades’te geçecek bir varoluş
yaşayacağımı sanıyordum, (kadının) yüreğinin kötülüğünü
gördükten sonra “Bir Penelope’ydi o” sözlerinin ne kadar alçak
olduğunu, hem tanrıların hem de insanların nefret ettiği aşikar:
İşte geliyor: keşke fahişe şarkıcıya ait olsaydı, aldatıcı Ker (yerine)!
Tüm söylediklerini şarkıyla ileticeğim; tüm yaptıkların kuşkusuz erkeğe esin kaynağı:
O, gece boyunca sık sık yeni bir limana demir atar, sık sık dışarı çıktığında,
kötü ve azgın bir çılgınlık içinde dolaşır, bazen iki, bazen üç gece boyunca
yatağında başka bir erkeğin meni akıntılarını kucaklamak için.

Bu stele göz atan kim olursan ol, bir alçağa dönüşme! Ben konuştuğum sürece, hiçbir şarkıcı ne onu ne de bir başkasını övmesin, ya da sözler çıkarmasın veya eklemesin kentin hükme bağladığı kararın aksine çok para ödeyerek.”

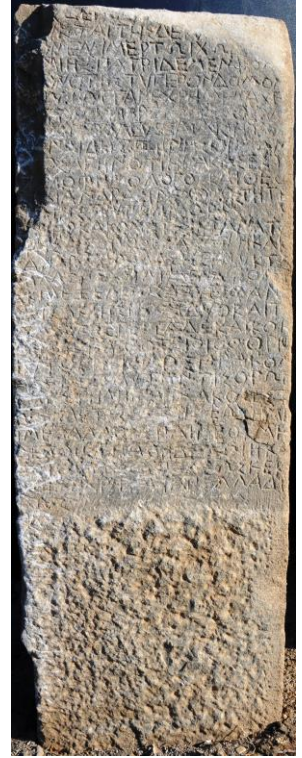

Fig. 4: Anakreon’un Şiirini Taşıyan Mermer Blok (Teos Kazı Arşivi).

Yunan epigrafisinde benzerine rastlanmamış bu metnin bizzat Anakreon tarafından bestelenmiş olabileceğine dair beş gerekçe gösterebiliriz:

- Yazıtın Arkaik özellikleri taşıyan harf karakterleri Teos’ta ele geçen geç Arkaik ve erken Klasik Dönem yazıtlarıyla kıyaslandığında, metnin MÖ 500 civarında, yani Anakreon’un henüz yaşadığı ya da yenice vefat ettiği bir dönemde taşa işlendiği anlaşılmaktadır.

- Şiir, tam da bu dönemden önemli örnekleri günümüze ulaşmış olan ve içki aleminde söylenen, müstehcen üslubun kullanıldığı *kertomia* edebi türüyle büyük benzerlik göstermektedir¹⁰. Şiir, biçim ve içerik açısından Arkhilokhos ve Anakreon’un erotik temalı şarkılarına yakındır.

- Şiirimizde kullanılan “şarkıcı” (*melistes*) sözcüğü ise zengin İlkçağ Yunan edebiyatında sadece bir başka şiirde belgelenmiştir. Anacreontea 60b olarak bilinen söz konusu bu şiirde ise bizzat Anakreon *melistes* kelimesiyle anılır: τὸν Ἀνακρέοντα μιμοῦ, τὸν ἀοίδιμον μελιστήν (“Anakreon’u taklit et, şarkıların şarkıcısını”). Yeni şiirde kendinden bahseden koca ya da sevgili de bir *melistes*’tir: sefil kaderini (boynuzlanmış olarak) bir ilahiyle aktardığını söyleyen “şarkıcı” aşağılayıcı sözlerle azarladığı kadının kendisine ait olmasını ister.

- Şairimiz yazdığı şiirin korunma altına alınmasını istemiştir. Böylece şiirine, yukarıda bahsi geçen Megaralı Theognis’in ünlü *sphragis*’ine benzer bir “mühür” ekler ve bu mühür burada şehrin otoritesi tarafından koruma altına alınır. Burada, Teos kentinin yetiştirdiği en önemli şair olan Anakreon’un şiirinden başka hangi yazarın şiirini daha fazla koruma altına almaya ilgi duymuş olabileceği sorusu akla gelmektedir.

- Gemi metaforuyla kadının cinsel doyumsuzluğunu dile getiren müstehcen dize Theognis’e atfedilen “Theognidea” adlı eserde de kopuk bir halde karşımıza çıkmaktadır (1,460). Teos’ta taş üzerine kazınan şiirde ise bu anlatım bir bütünlük göstermektedir. Daha sonra oluşan Theognidea buradan bir alıntı yapmış olmalıdır. Theognis’e atfedilen aynı eserde Tyrtaios, Mimnermos ve de Solon gibi şairlerden de alıntı yapıldığı tespit edilebilmektedir.

Dolayısıyla elimizdeki şiirin bizzat Anakreon tarafından bestelendiği büyük bir ihtimaldir. Eğer bu tespit doğruysa, 15 dizeden oluşan bu metin, Anakreon’dan günümüze ulaşan en uzun şiiridir. Ozanın diğer şiirleri sonraki yazarların alıntıları ve papirüs buluntuları sayesinde günümüze çok parçalı ulaşmıştır. Bu şiir ise taşa işlenmiştir. Bu taşıyıcı Teos kentinin kararı doğrultusunda Anakreon’un şöhretini sergilemek amacıyla ulaşılabilir bir mekânda dikilmiş olmalıdır. Yazıtın buluntu yeri itibarıyla Güney Liman’a hâkim *nekropolis* (mezarlık) alanına çok yakın bir konumda ikinci kez Hellenistik Dönem Kent Suru’nda kullanılmış olması, antik kaynaklarda kendi memleketi Teos’ta öldüğü belirtilen ünlü şair için yaptırılmış olan anıt mezarının bir parçası olduğu düşünülebilir. Belki de bu yazıt, Anakreon’un bazı şiirlerini içeren bir anıt mezar olarak *nekropolis*’te ya da Güney Liman girişinde bir Heroon olarak yükselmekteydi. Teos kazılarında yapılan bu keşifle birlikte, Arkaik Yunan şiiri külliyatı, büyük tartışmalara yol açacağı kesin olan son derece özgün bir örnekle zenginleşmiştir.

¹⁰ Bu sözcük hakkında bkz. J. Kucharski, “Mocking the Wasps or the Meaning of Homeric kertomia Again”, *Mnemosyne* 73, 2020, 891-914.